

Т. Є. КРИСАНЬ

Тетяна Євгенівна Крисань, кандидат юридичних наук, доцент, докторант Національного університету «Одеська юридична академія»

ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ ФІЗИЧНИХ ОСІБ У СИСТЕМІ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Гарантованість у реалізації фізичними особами своїх корпоративних прав, здавалося, регламентована цивільним (корпоративним) законодавством, проявляється через функції статутного капіталу, інституту спадкування (правонаступництва), механізм здійснення корпоративних прав та їх захисту. Між тим, правозастосовна практика вказує на те, що більшість норм є декларативними, а певні правові інститути, які повинні б гарантувати акціонерам та засновникам (учасникам) належну реалізацію їх корпоративних прав, не виконують тієї забезпечувальної функції, що покладена в основу гарантування.

Юридичні гарантії цивільних прав, у тому числі корпоративних прав, є правовою умовою, що забезпечує реалізацію (здійснення) цивільних (корпоративних) прав, складовою частиною механізму здійснення суб'єктивних прав. Отже, їх дієвість і ефективність залежить від чіткості, системності та повноти відображення таких гарантій безпосередньо у законодавчих актах.

Розвиток європейських інтеграційних процесів також поставив на порядок денний питання уніфікації регулювання таких важливих суб'єктів економічного життя, як компанії та встановлення гарантій реалізації прав їхніх учасників. Значною мірою таке регулювання зосередилося на діяльності великих компаній, створених у формі акціонерних товариств, хоча певні норми застосовуються і до інших видів господарських товариств.

Дослідженню правової сутності корпоративних прав приділяли увагу багато вчених: С. В. Артеменко, О. М. Віник, О. Н. Виноградова, Н. С. Глусь, В. В. Долинська, І. В. Спасибо-Фатєєва, І. М. Кучеренко, М. Я. Рупняк, О. В. Щербина, Л. С. Нецька, В. М. Кравчук та ін.), однак питання гарантованості корпоративних прав залишається поза межами комплексних досліджень, що й потребує відповідного аналізу та наукової аргументації.

Виходячи із наукових юридичних джерел та існуючих положень загальної теорії права щодо здійснення суб'єктивного цивільного права, поняття «здійснення корпоративних прав» визначається як поведінка суб'єкта корпоративних правовідносин, спрямована на реалізацію тих можливостей, які передбачені змістом корпоративного права, шляхом вчинення ним конкретних вольових дій.

В. І. Цікало вважає, що у нинішніх умовах реалізація корпоративних прав здійснюється у межах зобов'язальних правовідносин. Сучасна корпоративно-правова теорія ще не винайшла механізму реалізації корпоративних прав, який не відповідав би ознакам зобов'язальних правовідносин¹.

Особа, яка є учасником (засновником) господарської організації, має певний обсяг корпоративних прав стосовно цієї організації, які реалізуються через відповідні правомочності, що становлять зміст корпоративного права. Наприклад, участь особи в управлінні товариством, яка реалізується через участь у загальних зборах товариства, голосування за ті чи інші питання, що передбачені порядком денним загальних зборів². Різниця між змістом суб'єктивного права і його здійсненням полягає передусім у тому, що перше включає в себе лише можливу поведінку уповноваженої особи, тоді як здійснення права є змістом реальних, конкретних дій, пов'язаних із перетворення цієї можливості на дійсність³. Враховуючись таку реальність та конкретику в реалізації корпоративних прав, фізична особа повинна бути впевнена в гарантованості з боку законодавця такої реалізації, в гарантуванні безперешкодного здійснення одержаних корпоративних прав.

Аналіз чинного корпоративного законодавства дає змогу дійти висновку, що реалізація корпоративних прав фізичних осіб забезпечується гарантіями, які надають можливість здійснення учасником своїх корпоративних прав, їх охорону, а у випадку протиправних посягань – захист і поновлення.

Право учасників господарських товариства на захист регламентується загальними приписами діючого цивільного законодавства України і є невід'ємною гарантією здійснення корпоративних прав та інтересів, що окрім кодифікованого акта, визначається низкою спеціальних законів.

Поряд з цивільно-правовими гарантіями, які в аспекті даного дослідження є загальноправовими гарантіями, враховуючи особливості майнових та організаційних складових корпоративних прав, корпоративні права фізичних осіб забезпечуються спеціальними гарантіями, які передбачені нормами Законів України «Про акціонерні товариства», «Про господарські товариства», «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні», «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», Положення про порядок ведення реєстрів власників іменних цінних паперів, затвердженим рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 17 жовтня 2006 р., Положення про депозитарну діяльність, затвердженим рішенням ДКЦПФР від 17 жовтня 2006 р., Положення про порядок збільшення (зменшення) розміру статутного капіталу акціонерного товариства, затвердженим рішенням ДКЦПФР від 22 лютого 2007 р., Положенням про

проведення контролю за реєстрацією акціонерів для участі у загальних зборах акціонерних товариств, затвердженим рішенням ДКЦПФР від 23 грудня 1998 р., інших нормативно-правових актів.

До системи спеціальних юридичних гарантій корпоративних прав фізичних осіб слід віднести наступні елементи гарантування:

Повна фіксація змісту корпоративних прав у законі. Загальний аналіз сучасного стану корпоративних прав в Україні дає змогу констатувати, що його недоліки пов'язані з недовершеністю або взагалі відсутністю відповідних норм матеріального та процесуального права. Першочергово йдеться про норми, які регулюють порядок реалізації корпоративних прав та порядок і способи їх захисту.

Прикладами можуть слугувати десятки звернень учасників товариств з обмеженою відповідальністю, утворених двома засновниками, до господарських судів з позовами про примусове виключення учасника з товариства за систематичні порушення у його роботі у зв'язку з нез'явленням другого учасника на загальні збори тощо. У 99,9 % випадках господарські суди відмовляють у задоволенні позовних вимог, оскільки чинним законодавством передбачений порядок виключення учасника тільки за рішенням загальних зборів, що у результаті призводить до неможливості захисту прав учасника, який дійсно намагається реалізувати свої корпоративні права.

Обов'язок товариства інформувати учасників про свою діяльність. Надання недостовірної інформації чи взагалі ненадання учасникам відомостей про господарську діяльність товариства унеможливає здійснення останніми права на управління товариством. Вважаємо, що забезпечення даного обов'язку має виражатися шляхом встановлення на законодавчому рівні не лише гарантій щодо обсягу та чіткого переліку такої інформації, а й відповідальності за ненадання або надання товариством інформації, яка не відповідає дійсності. Способом захисту права учасника господарського товариства на отримання інформації про діяльність товариства є спонукання в судовому порядку до виконання товариством дій – надання відповідної інформації.

Положення Директива Ради від 9 березня 1968 р. 68/151/ЄЕС «Про координування гарантій, які вимагаються державами-членами від компаній у розумінні другого абзацу статті 58 Договору для захисту інтересів держав-членів з метою досягнення єдиної еквівалентності таких гарантій у всіх країнах Співтовариства» можна вважати гарантіями реалізації права акціонерів на інформацію, позаяк Директива визначила мінімальний обсяг тієї документації та інформації, яку компанія обов'язково повинна розкрити про себе.

Директива встановлює вимоги лише щодо одного аспекту принципу прозорості та відкритості інформації, а саме – необхідності публічного оголошення певної категорії інформації, не визначаючи тієї категорії інформації, яка може та повинна бути надана акціонерів на його вимогу, безпосередньо звернувшись до товариства, очевидно, залишаючи вирішення цього питання на розсуд держав. Наприклад, Закон Англії «Про компанії» регламентує такі питання, як склад осіб, що мають доступ до так званої корпоративної інформації, місце зберігання і ознайомлення з такою інформацією, можливість стягнення плати за ознайомлення з інформацією, а також можливість отримання копій із неї⁴.

У результаті судових рішень за позовами учасників (акціонерів) до господарських товариств про спонукання надати інформацію про діяльність товариства можна констатувати недосконалість правової регламентації даних правовідносин в Україні, а норми Законів України «Про державну реєстрацію юридичних та фізичних осіб-підприємців», «Про цінні папери та фондовий ринок» не вирішують даних проблем. Зокрема, на законодавчому рівні потребують врегулювання наступні питання:

- встановлення мінімального обсягу інформації та чіткого порядку, на підставі якого учасник зможе отримати необхідну йому інформацію (визначити процедуру подання запиту та отримання інформації);
- визначення співвідношення інформації, що може бути надана учаснику (акціонеру), та інформації, яка становить комерційну таємницю. При цьому дана невизначеність на практиці трансформується на нібито правову підставу для відмови у наданні необхідної учаснику інформації, посилюючись на її конфіденційність;
- визначення обмежень щодо періоду часу, за який учасник (акціонер) може вимагати надання інформації про діяльність товариства.

На даний час господарське товариство зобов'язане надавати учаснику (акціонеру) на його вимогу лише документи звітного характеру (річні баланси, звіти про фінансово-господарську діяльність товариства, протоколи ревізійної комісії, протоколи зборів органів управління товариства) та інформацію, що міститься в установчих документах товариства, а не будь-яку інформацію щодо господарської діяльності товариства, яка виключає гарантованість права на інформацію та як наслідок – корпоративних прав на управління.

Встановлення процедур реалізації корпоративних прав. Ця гарантія має забезпечувальне значення з практичної точки зору. Адже наявність чітко встановленого механізму здійснення корпоративних прав зведе нанівець зловживання ними з боку осіб, які у цьому зацікавлені. Так, наприклад, гарантованість майнових інтересів акціонера проявляється в можливості вимагати викуп товариством приналежних йому акцій, наприклад, у випадку ухвалення рішення про реорганізацію акціонерного товариства за правилами ст. 68 Закону України «Про акціонерні товариства»⁵. Здавалося б гарантія, у акціонера існує, але механізм такого викупу законодавцем не передбачений та із-за відсутності чіткості й прозорості досить часто тягне низку порушень, що має наслідком звернення до суду за захистом порушених прав. Однак гарантія є умовою, яка включає в себе не лише захист порушених прав органами управління господарського товариства чи судового органу (і цим вона не повинна обмежуватися), гарантія визначається законодавцем та покликана в більшості випадків реалізувати корпоративне право без застосування юрисдикційних механізмів захисту.

Так, у Законі України «Про акціонерні товариства» не описано механізм виплати іншим акціонерам вартості придбаних акцій та гарантій того, що така виплата буде зроблена у встановлений строк. На відміну від

законодавства України, у Федеральному законі Російської Федерації «Про акціонерні товариства» від 26 грудня 1995 р. передбачено, що до обов'язкової пропозиції про придбання акцій додається банківська гарантія, яка забезпечує виплату банком вартості акцій їх відчужувачам у разі невиконання цього обов'язку набувачем акцій у встановлений строк. Звичайно, такий припис не бездоганий, оскільки пов'язаний зі значними труднощами в отриманні гарантії, адже сума гарантії має становити не менше ринкової вартості усіх акцій, що залишилися (а це – до 50 %), однак вона хоча б якось забезпечує інтереси відчужувача акцій⁶.

Державний контроль за законністю створення, зміни й припинення статусу юридичної особи, а також за здійсненням операцій на ринку цінних паперів. Жодне господарське товариство не може функціонувати без дотримання правил і обмежень, установлених державою. Функціонування господарських структур є предметом державного впливу, нагляду і контролю⁷. Так, за допомогою процедури державної реєстрації держава здійснює контроль за порядком реєстраційного обліку суб'єктів господарювання, забезпечуючи легітимність виникнення, зміни та припинення їх правового статусу.

Гарантії у сфері реалізації захисту прав учасників господарських товариств, які включають два елементи: організаційний та нормативний. Корпоративний інтерес фізичних осіб – учасників господарського товариства – реалізується як через безпосереднє здійснення прав, наданих законом та внутрішньо-корпоративними актами товариства, у тому числі права на захист (нормативний елемент), а так і опосередковано, через діяльність органів управління господарського товариства (організаційний елемент). Нормативний елемент полягає у визначенні корпоративним законодавством засобів, за допомогою яких учасники (акціонери) мають реальну можливість здійснювати юридично значимі дії, обумовлені його правовим статусом, та існує в нерозривному зв'язку із внутрішньокорпоративними механізмами, що сприяють реалізації й захисту прав учасників корпоративних правовідносин.

Так, організаційний елемент гарантування права на захист акціонера можна розглядати через відновлення порушених прав за допомогою ради директорів, за допомогою якої відповідно до статей 58–61 Закону України «Про акціонерні товариства» забезпечуються загальні умови реалізації прав акціонерів. У випадку, якщо такий орган управління в товаристві не створений або не передбачений, акціонери позбавляють себе й товариство в цілому відповідних гарантій.

Право учасників господарського товариства на захист гарантовано Цивільним кодексом України. Так, відповідно до ч. 5 ст. 98 Цивільного кодексу рішення загальних зборів може бути оскаржене учасником товариства до суду⁸. Це право реалізується в порядку, передбаченому господарським процесуальним законодавством.

Зокрема, безумовною підставою для визнання недійсними рішень загальних зборів в силу прямої вказівки закону є: прийняття загальними зборами рішення за відсутності кворуму для проведення загальних зборів чи прийняття рішення (статті 41, 42, 59, 60 Закону України «Про господарські товариства»); прийняття загальними зборами рішень з питань, не включених до порядку денного загальних зборів товариства (ч. 4 ст. 43 Закону України «Про господарські товариства»); прийняття загальними зборами рішення про зміну статутного капіталу товариства, якщо не дотримана процедура надання акціонерам (учасникам) відповідної інформації (ст. 40, 45 Закону України «Про господарські товариства»)⁹.

При вирішенні питання про недійсність рішень загальних зборів у зв'язку з іншими порушеннями, допущеними під час скликання та проведення загальних зборів, господарський суд повинен оцінити, наскільки ці порушення могли вплинути на прийняття загальними зборами відповідного рішення.

До того ж, обов'язково треба встановити факт порушення оскаржуваним рішенням прав та законних інтересів учасника (акціонера) товариства. Якщо за результатами розгляду справи такого порушення не встановлено, у господарського суду відсутні підстави для задоволення позовних вимог.

Такий висновок, наприклад, зробив Вищий господарський суд України у постанові від 23 січня 2007 р. у справі за позовом ДП «Авіаційний науково-технічний комплекс ім. О. К. Антонова» до спільного українсько-російського підприємства з іноземними інвестиціями у формі ЗАТ «Укрсибтрансавіа» про визнання недійсними рішень загальних зборів акціонерів цього ЗАТ. Вищий господарський суд України вказав: суд апеляційної інстанції, встановивши, що позивач не є власником акцій ЗАТ «Укрсибтрансавіа» та не має правових підстав на участь у загальних зборах акціонерів ЗАТ, дійшов правильного висновку про те, що рішення загальних зборів не порушують права і охоронювані законом інтереси позивача, у зв'язку з чим позов задоволенню не підлягає¹⁰.

Аналіз Закону України «Про акціонерні товариства» вказує на існування гарантій стосовно реалізації корпоративних прав меншості.

Встановлення рішень, які вимагають кваліфікованої більшості. Якщо акціонер, наприклад, має понад 25 % голосів, то він може блокувати рішення, що потребують $\frac{3}{4}$ присутніх, зокрема, про внесення змін до статуту; про відчуження майна, вартість якого перевищує 50 % вартості майна товариства; про припинення юридичної особи.

Надання права скликати загальні збори. Наприклад, акціонери, які мають понад 10 % голосів, вправі вимагати скликання загальних зборів з будь-якого приводу і в будь-який час.

Прийняття рішень обмеженим числом акціонерів. Важливим законодавчим інструментом захисту та гарантування прав дрібних акціонерів від несумлінних дій великих акціонерів є правила про схвалення угод, у здійсненні яких є певна заінтересованість. Безумовно, встановлення вимог до схвалення угод, у вчиненні яких заінтересовані посадові особи товариства, є ефективним інструментом захисту прав акціонерів. Це допомагає боротися з діями посадових осіб товариства, які здійснюються не в інтересах товариства, а винятково у власних.

Обов'язковий викуп акцій. Відповідно до п. 2.1.6 Принципів корпоративного управління право вимагати викупу товариством належних акціонеру акцій спрямоване, насамперед, на захист прав дрібного акціонера, який не голосував «за» або голосував «проти» певних рішень загальних зборів, що обмежують його права.

Право акціонера вимагати викупу товариством належних йому акцій може виникати у разі прийняття загальними зборами акціонерів особливо важливих рішень, зокрема, рішення про укладення товариством значних угод, про реорганізацію товариства тощо. Перелік таких рішень доцільно встановити у внутрішніх документах товариства, якщо це не передбачено чинним законодавством.

Однією із найважливіших форм правових гарантій здійснення корпоративних прав є корпоративний обов'язок. Серед найголовніших можна виділити наступні корпоративні обов'язки учасників господарських товариств:

1) дотримуватися установчого документа товариства та виконувати рішення загальних зборів. Рішення зборів учасників – це рішення самої юридичної особи. Тому учасник повинен підкорятися і виконувати рішення зборів, навіть якщо він з ним не згодний. Разом із тим учасник має право оскаржити рішення зборів учасників, якщо вважає, що воно порушує його права чи інтереси. До того ж, відповідно до ст. 11 Закону України «Про господарські товариства» учасник повинен виконувати рішення не тільки загальних зборів, а й інших органів управління, які прийняті в межах їх компетенції;

2) виконувати свої зобов'язання перед товариством, у тому числі ті, що пов'язані з майновою участю, а також робити вклади (оплачувати акції) у розмірі, в порядку та засобами, що передбачені установчим документом. Зобов'язання перед товариством виникають на підставі установчого документа або внаслідок інших договорів, укладених з товариством;

3) не розголошувати комерційну таємницю та конфіденційну інформацію про діяльність товариства. Керуючись ст. 36 Господарського кодексу¹¹, відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання, можуть бути визнані його комерційною таємницею.

Конфіденційною інформацією є будь-яка інформація, яка безпосередньо не стосується господарської діяльності, але може мати вплив на діяльність господарського товариства та його відносини з третіми особами (наприклад, стан здоров'я керівників, конфлікти між учасниками, особисті плани учасників та інша, так звана «інсайдерська» (внутрішня) інформація).

Зазначений перелік корпоративних обов'язків не є вичерпним, учасники господарського товариства можуть також мати інші обов'язки, встановлені установчим документом товариства та законом¹².

В практичному аспекті, як різновид гарантій реалізації суб'єктивних прав учасників корпоративних відносин, можна виділити також охорону корпоративних прав. Вона передусім має бути спрямована на законодавче забезпечення їх реалізації та ефективний захист у разі їх порушення. Охорона корпоративних прав повинна передбачати застосування узгодженої системи засобів та способів, застосування яких забезпечувало б як здійснення учасниками корпоративних відносин, непорушність їх прав та законних інтересів, так і можливість поновлення у випадку порушення.

Поряд із тим, актуальним питанням серед гарантій щодо реалізації корпоративних прав господарських товариств фізичними особами є питання гарантії акціонерів, учасників під час укладення договорів купівлі-продажу статутного капіталу юридичної особи. У національному законодавстві таким гарантіям не приділено достатньої уваги, між тим реорганізаційні процедури юридичних осіб значно збільшилися, що свідчить про потребу усунення недоліків української правової системи, в тому числі в частині забезпечувальних механізмів, способів і форм відшкодування збитків.

У ЦК України відсутні правові гарантії, що перешкоджають зменшенню вартості компанії після її продажу, яка може виникнути через різні обставини. Тут йдеться про негативні фактори, що можуть стати відомі вже після укладення угоди. Це може бути подання позовної заяви з боку контрагента компанії або третьої особи (за зобов'язаннями, що виникли до моменту продажу компанії) або дії менеджменту компанії, які здійснюються в межах компетенції одноосібних виконавчих органів, але можуть спричинити збитки компанії тощо.

У правовій практиці Великобританії при угодах зі злиття і поглинання практично завжди використовуються індемнітет, який надається колишніми акціонерами новим власникам (indemnity) і спеціальна форма гарантій, що являє собою завірнення особи щодо фактів (warranties)¹³.

В Україні єдиний спосіб забезпечити належне виконання угоди і захистити права покупця – це включення відповідних гарантій до умов договору з придбання або розміщення акцій. Гарантії є найбільш важливим елементом відповідних договорів, оскільки покупець придбає вже існуючу компанію разом з усіма її правами і зобов'язаннями, які виникли у минулому і (чи) в сучасних умовах.

У англійському праві в договорах, пов'язаних з придбанням компанії, використовуються прості гарантії (warranties) – це договірні гарантії, яка є умовою придбання компанії, де продавець засвідчує, що всі документи, які підписані ним і які передаються у зв'язку з продажем компанії, справжні, дійсні і не є такими, що вводять в оману. Гарантія (warranty) є заявою продавця про певний стан бізнесу компанії, що є об'єктом поглинання. Порушення такої гарантії приведе до визнання позовних вимог про відшкодування збитку, тільки якщо покупець зможе довести, що порушення гарантії стало причиною зменшення вартості придбаної компанії.

Поняття «заяви» і «гарантії» (representations and warranties) з приводу купівлі пакету корпоративних прав широко використовуються в міжнародній корпоративній практиці, однак залишились не врегульовані в українському законодавстві. Відповідно виконання сторонами зобов'язань згідно з цими заявами і гарантіями

ми, навіть якщо вони прописані в договорі, може виявитися проблематичним із-за нововведення концепції і відсутності відповідної статті в законодавстві.

Поряд із (representations and warranties) існують в англійському праві гарантії відшкодування збитку (indemnities). Індемнітет, у свою чергу, є обіцянкою відшкодувати покупцеві певний збиток, якщо він виникне. Мета гарантії відшкодування збитку – надати покупцеві гарантований засіб правового захисту у разі, коли порушення звичайної гарантії не обов'язково призводить до виникнення права пред'явлення позову про відшкодування збитку, або надати спеціальний засіб правового захисту, який не доступний згідно із законом.

Так, при придбанні акцій покупець зазвичай вимагає надання гарантії достовірності бухгалтерської і фінансової звітності компанії – об'єкта поглинання. У випадку, якщо він згодом виявить, що звітність знаходиться в неналежному стані, вартість компанії, ймовірно, не зменшиться, якщо не йдеться про фальсифікацію документів, які штучно підвищують вартість компанії, і покупець, скоріше всього, буде вимушений здійснювати заходи щодо приведення звітності в належний стан.

Іншою перевагою індемнітету є те, що на відміну від звичайних гарантій на нього не поширюється зобов'язання постраждалої сторони прагнути до мінімізації своїх збитків.

У звичайній практиці при придбанні акцій продавцем надаються гарантії відшкодування збитку (indemnity), пов'язаного із сплатою податків, щодо усіх податкових зобов'язань об'єкта поглинання, якщо вони не виникають у формі податку на прибуток компанії, який сплачується з прибутку від основної діяльності після дати складання останнього бухгалтерського балансу. Найчастіше гарантії відшкодування збитку підходять для страхування окремих ризиків, які викликають у покупця найбільшу стурбованість. Наприклад, у випадку якщо компанія – об'єкт поглинання бере участь у судовому процесі, який не закінчено, то покупець може вимагати від продавця, щоб той узяв на себе ризик, пов'язаний з можливим результатом цього судового процесу, у формі гарантії відшкодування збитку, спричиненого діями третіх осіб. Процедура «дью ділідженс», або процес розкриття інформації, повинна попередити покупця про ті випадки, коли наявність гарантії буде просто недостатньо (особливо, якщо є сумнів у тому, чи зможе бути пред'явлено позов із приводу порушення гарантії, якщо позивач фактично знав про недоліки).

Іншими ризиками, на які зазвичай розповсюджуються гарантії відшкодування збитку (indemnity), є: екологічні ризики; сумнівна заборгованість дебіторів компанії-об'єкта поглинання; погашення кредитів компанією-об'єктом поглинання; претензії, пов'язані з відповідальністю виробника за продукцію, реалізовану до завершення угоди; судові спори з приводу порушення прав інтелектуальної власності, які можуть справити істотний вплив на бізнес об'єкта поглинання.

Окрім загальних гарантій, які часто є предметом окремої угоди, належним чином підготовлений проект угоди про купівлю акцій або активів повинен містити спеціальні гарантії, що поширюються на кожен сторону діяльності компанії, яка купується.

На нашу думку, використання інституту гарантії компенсації (відшкодування) збитків найбільш ефективно з точки зору захисту нового власника, його суб'єктивних прав, від можливих негативних наслідків, пов'язаних з придбаними активами. У зв'язку з тим, що механізм реалізації даної гарантії не визначений ні в цивільному (корпоративному) законодавстві, пропонуємо доповнити «Загальні положення про купівлю – продаж» статтею, яка б деталізувала гарантію відшкодування збитку, а саме: «в разі якщо інформація, надана про товариство, пізніше виявиться недостовірною, в зв'язку з чим зменшиться вартість товариства, продавець гарантує відшкодування збитку. Збиток покупця визначається виходячи з його фінансового становища, яке мало б місце при виконанні договору належним чином». Отже гарантії являють собою форму ретроспективної зміни ціни.

Проаналізувавши положення чинного законодавства, думки науковців із досліджуваної проблематики та дослідивши досвід зарубіжних країн, можна зробити певні висновки.

По-перше, юридичні гарантії корпоративних прав фізичних осіб є спеціальними гарантіями, поряд із загальноцивільними правовими гарантіями.

По-друге, до системи спеціальних юридичних гарантій корпоративних прав фізичних осіб належать наступні елементи гарантування: повна фіксація змісту корпоративних прав у законі; мінімальний обсяг інформації та обов'язок товариства інформувати учасників про свою діяльність; встановлення процедур реалізації корпоративних прав; державний контроль за законністю створення, зміни й припинення статусу юридичної особи, а також за здійсненням операцій на ринку цінних паперів; гарантії в сфері реалізації захисту прав учасників господарських товариств, які системно поєднують організаційний та нормативний елементи.

По-третє, при укладенні договорів купівлі-продажу корпоративних прав слід на законодавчому рівні закріпити гарантованість прав майбутнього учасника, акціонера господарського товариства, через застосування компенсації (відшкодування) збитків (indemnity).

Таким чином, цивільне (корпоративне) законодавство повинно регламентувати чітку систему гарантій, яка б забезпечила фізичним особам (учасникам, акціонерам) реальну можливість безперешкодного здійснення своїх корпоративних прав, їх охорону, а у випадку протиправних посягань – захист і поновлення.

¹ Цікало В. І. Правова природа корпоративного правовідношення // Вісник господарського судочинства. – 2006. – № 4. – С. 157–160.

² Саракун І. Б. Здійснення корпоративних прав учасниками (засновниками) господарських товариств (цивільно-правовий аспект): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 – «Цивільне право і цивільний процес» / І. Б. Саракун. – К., 2008. – 21 с.

³ Саракун І. Б. Межі здійснення корпоративних прав // *Методологія приватного права: Збірник наукових праць: За матеріалами наук.-практ. конф. (30 травня 2003 р.)*. – 2003. – 480 с.

⁴ Вітка Ю. Гарантії реалізації прав акціонерів за законодавством України та ЄС: порівняльний аспект // *Юридична газета*. № 11 (47). – 16 червня 2005 р.

⁵ Про акціонерне товариство: Закон України від 17.09.2008 р. // *Відомості Верховної Ради України*. – 2008 р. – № 50. – С. 2432.

⁶ Добровольський В. І. *Анализ и комментарий корпоративного законодательства и судебной практики*. – М.: Волтерс Клувер, 2007. – 464 с.

⁷ Добровольська В. В. *Правове забезпечення державного регулювання економіки: монограф.* / В. Добровольська. – Одеса: Фенікс, 2010. – 258 с.

⁸ Цивільний кодекс України: Закон від 16.01.2003 р. // *Відомості Верховної Ради України*. – 2003. – № 40.

⁹ Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 р. // *Відомості Верховної Ради України*. – 1991. – № 49. – С. 682.

¹⁰ Про визнання недійсними рішень загальних зборів акціонерів СП ЗАТ «Укрсибтрансавіа»: Постанова Вищого господарського суду України від 23 січня 2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/388043>

¹¹ Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. // *Відомості Верховної Ради України*. – 2003. – № 18. – С. 144.

¹² Кравчук В. М. *Корпоративне право: Науково-практичний коментар законодавства та судової практики* / В. М. Кравчук. – К.: Істина, 2008. – 720 с.

¹³ Там само. – С. 230.

Резюме

Стаття присвячена дослідженню юридичних гарантій у системі корпоративних правовідносин та виявленню проблем, пов'язаних із недосконалістю чинного законодавства щодо забезпечення здійснення фізичними особами набутих корпоративних прав.

Ключові слова: юридичні гарантії, господарські товариства, корпоративні права, здійснення корпоративних прав, корпоративне законодавство, акціонери, учасники.

Резюме

Статья посвящена исследованию юридических гарантий в системе корпоративных правоотношений и выявлению проблем, связанных с несовершенством действующего законодательства относительно обеспечения осуществления физическими лицами приобретенных корпоративных прав.

Ключевые слова: юридические гарантии, хозяйственные общества, корпоративные права, осуществления корпоративных прав, корпоративное законодательство, акционеры, участники.

Summary

The article is devoted research of legal guarantees in the system of corporate legal relationships and exposure problems related to imperfection of current legislation in relation to providing of realization physical the persons of the purchased corporate rights.

Key words: legal guarantees, enterprises, corporate rights, realizations of corporate rights, corporate legislation, shareholders, participants.

Отримано 19.06.2012

Т. М. КУЧЕР

Тетяна Миколаївна Кучер, кандидат юридичних наук, асистент кафедри Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОЦЕСУ ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Завданнями цивільного судочинства відповідно до ст. 1 ЦПК України визначено справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Останнє завдання в свою чергу може бути розв'язане в разі ухвалення законного та обґрунтованого судового рішення. Врешті-решт, як би грамотно з позиції закону не вмотивував суд свій вирішальний акт, але в будь-якому разі він буде не правосудним і, звісно, підлягатиме скасуванню, якщо не буде ґрунтуватись на доказах, що були досліджені в судовому засіданні. Безпосередньо в доктрині цивільного процесу відомі